

Noitavainoista syntyi Lisbeta-ooppera

TIINA TAHVANAINEN

Ooppera | Noidiksi syytettyjen naisten tarina liittyy läheisesti Ahvenanmaan historiaan, joka ei ole tuttu kaikille paikallisillekaan.

Samuli Tiikkaja HS

TÄMÄ TEOS kertoo naurettavan selkeästä naisvihasta.

Näin kertoo Ida Kronholm, joka ohjaa Ahvenanmaan noitavainoista kertovan *Lisbeta*-oopperan Aleksanterin teatteriin. Ooppera kantaesitettiin viime kesänä Maarianhaminassa Katrina-kamarimusiikkifestivaalilla, ja nyt festivaalin taustayhdistys esittää teoksen kaksi kertaa Helsingissä.

”Tämä kertoo siitä, miten löydetään pahis kun sellainen tarvitaan. Siitä, kuinka helppoa on ollut päättää, että naiset pitää murhata. Se on osa jatkumoa, jossa naiset dehumanisoidaan”, Ida Kronholm sanoo.

PERINTEISESTI sortamista on oikeutettu taikauskolla tai uskonolla, jotka noitavainojen tapauksessa vielä näyttävät kietoutuvan toisiinsa.

Esimerkiksi tällaisella ohjeella: ”Noitanaisen älä anna elää.”

Tätä Vanhassa testamentissa, toisessa Mooseksen kirjassa tavattavaa määräystä tulkittiin Euroopassa varsinkin 1500- ja 1600-luvuilla kirjaimellisesti kuin muina aikoina. Tuolloin noitavainot olivat ankarimmillaan, uuden ajan ollessa aluillaan ja vanhan elämänmenon järkkyyssä. Tämä näkyi myös Ruotsissa, Ahvenanmaalla ja Suomessa.

Ja noiden Raamatun sanojen hengessä Ahvenanmaan kihlakunnantuomari Nils Psilander tuomitsi kuolemaan 1660-luvulla seitsemän naista.

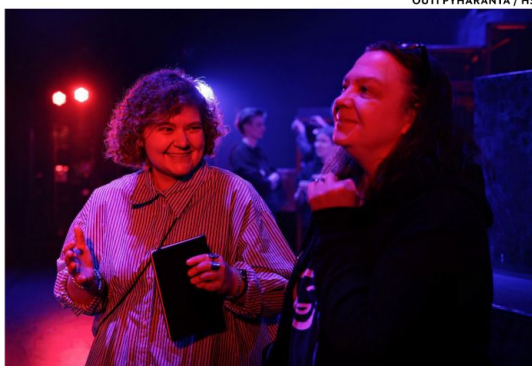
TÄSTÄ kertoo ooppera *Lisbeta*, joka on saanut nimensä yhden teoitettujen mukaan. Lisbeta Skarp itse vedetyksi mukaan noituisoikeudenkäyntiin, kun hänet annetaan ilmi. Ilmiannon syynä on ilmeisesti Lisbetan tapa huudella metsään päin siellä olevaa karjaansa rauhoittaakseen.

Lisbetan ja yksitoista muuta naista ilmiantaa selvänäkijänä tunnettu Karin, joka tunnustaa antautuneensa paholaiselle, jotta tämä suojelisi hänen karjaansa. Ensimmäisen näytöksen lopulla Karin menettääkin päänsä ja palaa roviolla, ja toisessa näytöksessä päätetään muiden syytettyjen kohtalo. Käräjiä pidetään Kastelholman linnassa, jossa naisia myös kidutetaan. Niinpä nämä lopulta myöntävät lennelleensä karkeloihin Blåkullaan eli Kyöpelinvuorelle.

Lisbetan ja muiden noidiksi syytettyjen tarina liittyy läheisesti Ahvenanmaan historiaan, mut-

Lisbeta (Sofie Asplund, edessä vas.) ja Ebba (Therese Karlsson) todetaan syyllisiksi noituuteen Lisbeta-oopperassa. Sivulla istumassa naiskuorolaiset Anna-Maria Sjölund (vas.) ja Pipsa Juslin.

Ohjaaja Ida Kronholm (vas.) ja lavastaja Maria Antman Aleksanterin teatterissa tiistaina.

”Lakia käytettiin kaikin tavoin nöyryyttävästi, mahdollisimman paljon pahaa tehden.”

Ohjaaja Ida Kronholm

ta Ida Kronholmin mukaan se ei välttämättä ole tuttu kaikille ahvenanmaalaisillekaan. ”Olemme aina tienneet, että noitavainoja oli. Olemme kaikki käyneet Kastelholman linnassa ja lukuineet niitä tarinoita, että tässä vankila-huoneessa he istuivat. Mutta ei meille ole tuttua, miten se oikeasti meni”, Kronholm sanoo. Tämä näkyi myös yleisön reaktioista viime kesänä, kun ooppera kantaesitettiin Maarianhaminassa, Kronholm jatkaa.

”Monelle oli tunteikas kokemus nähdä tämä tarina meille tutuissa paikoissa. Loppujen lopuksi ne olivat lautamiehet, eli tavalliset miehet, jotka laittoivat tämän homman poikki. He lähtivät ensin mukaan noitavainoihin ja sitten sanoivat, että ei enää. He onnistuivat lopettamaan sen.”

Lisbeta-oopperan libreton taustalla on ahvenanmaalais-

kirjailija Carina Karlssonin romaani *Märket* (2019).

Samoista Ahvenanmaan noitaoikeudenkäynneistä kertoo myös Leena Virtasen kirjoittama tietokirja *Tulen morsian* ja Saara Cantellin sen pohjalta ohjaama elokuva. Suomen ja Ruotsin noitavainoista on myös paljon muuta kirjallisuutta ja tutkimusta.

Noitavainoista on toki kirjoitettu myös monia kansainvälisiä klassikkokirjoja, kuten Aldous Huxleyn *The Devils of Loudun* ja Arthur Millerin *The Crucible*, joista on tehty elokuva- ja näyttämö-tulkintoja. Ida Kronholm haluaa tehdä ohjauksessaan hie-man perinteestä poikkeavan tulkinnan noitavainoista.

”Klassiset tavat puhua noitavainoista antavat ärsykkeen tehdä jotakin muuta. Miten voidaan kertoa naisten sorrosta ilman, että heistä tehdään jälleen uhreja? Miten voidaan kertoa hirvyyksistä ilman, että toistetaan niiden väkivaltaa?”

AHVENANMAALAISENA kirjailijana Carina Karlsson on tutustunut kotiseutunsa noitavainohistoriaan ja kirjoittanut aiheesta pitkään, sillä jo hänen esikoisrunokokoelmansa *Lisbeta, Per Skarps hustru* (1996) liittyi samaan aiheeseen. Karlsson on kotoisin Sundista, jossa myös Lisbeta Skarp aikanaan asui.

Libretto syntyi Karlssonin ja Kronholmin yhteistyönä, Katrina-kulttuuriyhdistyksen johtajan Barbro Sundbackin aloitteesta.

”Me lähdimme *Myrskyluodon Majan* kirjottajan Anni Blomqvistin vanhaan kotiin, joka on

nyt residenssi. Istuimme kesällä puutarhassa, kun Carina kertoi, mitä näille naisille tapahtui. Näin heti, millaisen oopperan tarinasta saisi”, Kronholm kertoo.

Karlssonin pitkä kokemus aiheen parissa teki työstä helppoa. ”Hän tuntee nämä hahmot niin hyvin, että pystyin sanomaan, että tähän kohtaan tarvitaan tämän papin aaria, ja jo seuraavana päivänä häneltä tuli ehdotus”, Ida Kronholm sanoo.

MONET oopperan työryhmästä, esimerkiksi säveltäjä Karolina Eiriksdóttir, lavastaja Maria Antman ja kapellimestari Anna-Maria Helsing, olivat mukana jo Katrina-kulttuuriyhdistyksen edellisessä oopperakantaesityksessä *Magnus-Maria*. Se kertoi 1600-luvun lopulla eläneestä ahvenanmaalaismuusikosta Maria Johansdotteristä, joka Tukholmassa tunnettiin nimellä Magnus Johansson – koska miehenä hänen oli helpompi tehdä uraa.

Ida Kronholm oli *Magnus-Mariassa* ohjaajan assistenttina. Vaikka aikakausi on suunnilleen sama, ja myös sukupuolirooleja käsitellään kummassakin oopperassa, Kronholmin mukaan oopperat ovat melko erilaisia.

”*Lisbetassa* teemana on järjestelmällinen naisviha. Näitä Ahvenanmaan noitavainoja luonnehtii juridinen sadismi, sillä lakia käytettiin kaikin tavoin nöyryyttävästi, mahdollisimman paljon pahaa tehden.”

► Lisbetan esitykset Aleksanterin teatterissa 21. ja 22. huhtikuuta klo 19.